

Polityka zagraniczna Donalda Trumpa wobec Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej

1. Uwarunkowania historyczne

W okresie zimnej wojny region Azji Wschodniej był jednym z najważniejszych obszarów konfrontacji Stanów Zjednoczonych ze Związkiem Radzieckim. Doktryna powstrzymywania realizowana była w celu zatrzymania ekspansji komunizmu na świecie poprzez stworzenie sieci wojskowych sojuszy. Strategia Stanów Zjednoczonych związana była wówczas z nazwiskiem amerykańskiego dyplomaty George'a Kennana, przekonanego o powiązaniach pomiędzy rosyjskim nacjonalizmem a agresywną polityką prowadzoną przez rosyjskie elity polityczne. Cała teoria sprowadzała się do twierdzenia, iż Stany Zjednoczone powinny wykorzystać swój potencjał polityczno-militarny na obszarach, gdzie eksport ideologii komunistycznej zagrażał bezpośrednio interesom Zachodu. W drodze realizacji strategii administracja Stanów Zjednoczonych pod wodzą urzędującego wówczas prezydenta Harry'ego Trumana, wskazywała na konieczność niesienia pomocy państwom będącym pod uciskiem Związku Radzieckiego. Warto w tym miejscu nadmienić, iż popularyzacja doktryny przyczyniła się również do powstania kluczowych organizacji współpracy polityczno-wojskowej pod sztandarem Stanów Zjednoczonych. Były to m.in. Sojusz Północnoatlantycki (1949 rok), Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (1951 rok), Organizacja Paktu Południowo-Wschodniego (1955 rok) oraz Organizacja Paktu Centralnego (1959 rok). W latach 60. XX wieku strategia powstrzymywania rozszerzyła swoją formułę na wymiar międzynarodowy oraz wprowadziła wszelkiego rodzaju środki zapobiegawcze, których celem było niedopuszczenie do dalszej ekspansji komunizmu ¹.

Doktryna powstrzymywania warunkowała zainteresowanie Stanów Zjednoczonych obszarem Azji Wschodniej, definiując jednocześnie politykę wobec Chin, Japonii oraz Półwyspu Koreańskiego. Relacje pomiędzy USA a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną zostały nawiązane po zbrojnej agresji KRLD na Koreę Południową

¹ H.A. Jamsheer, *Doktryna administracji USA w systemie bezpieczeństwa państwa okresu „zimnej wojny”*: wybrane zagadnienia, „Zeszyty Historyczne” 2013, t. 12, s. 617.

25 czerwca 1950 roku. Podział dokonany w 1945 roku niósł ze sobą szereg konsekwencji, które doprowadziły m.in. do wojny koreańskiej toczonej w latach 1950-1953². Genezy konfliktu należy się doszukiwać w okresie powojennym, gdy istniało wielkie prawdopodobieństwo zajęcia Korei przez Związek Radziecki w celu objęcia strategicznego położenia nieopodal stacjonujących wojsk amerykańskich na zachodnim Pacyfiku. Przed kapitulacją Japonii w dniu 15 sierpnia 1945 roku, Związek Radziecki przekroczył północną granicę Korei, tym samym zawierając tymczasowe porozumienie ze Stanami Zjednoczonymi³. Decyzja o podziale została podjęta jedynie w celach strategiczno-politycznych. Wówczas jedyną determinantą Amerykanów było zachowanie strefy wpływu w południowej części Korei⁴.

Po zakończeniu okresu pozimnowojennego region Azji Wschodniej stanowił epicentrum zmian zachodzących w międzynarodowym łądzie. Stany Zjednoczone objęły wówczas międzynarodowe przywództwo, realizując wizję amerykańskiej transformacji świata⁵. Po zakończeniu wojny koreańskiej newralgiczny obszar Półwyspu Koreańskiego stanowił kluczowe wyzwanie dla globalnego wymiaru bezpieczeństwa⁶.

Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna od lat 90. XX wieku nosiła miano najbardziej totalitarnego reżimu funkcjonującego we współczesnym łądzie międzynarodowym⁷. Program nuklearny proklamowany przez władze KRLD stanowi główny impas amerykańskiej polityki bezpieczeństwa. Warto zauważyć, że brak międzynarodowej kontroli, zwłaszcza z ramienia Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej na rozwój potencjału nuklearnego KRLD zepchnęło podmiot na międzynarodowy margines. Zjawisko szczególnie widoczne jest w okresie sprawowania prezydentury Billa Clintona, który sklasyfikował podmiot do grupy państw „zbójeckich” (*rogue state*). Podczas orędzia George’a Busha w 2002 roku Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna została

²A. Leszczyński, *Wojna koreańska w propagandzie polskiej od czerwca do grudnia 1950 roku*, „Przegląd Historyczny” 1995, nr 86/1, s. 48.

³Ibidem s. 48-50.

⁴B. Demick, *Świata nie mamy czego zazdrościć. Zwyczajne losy mieszkańców Korei Północnej*, Wołowiec 2011, s. 31-36.

⁵H.A. Jamsheer, *Doktryny administracji USA w systemie bezpieczeństwa państwa okresu „zimnej wojny”*: wybrane zagadnienia, „Zeszyty Historyczne Akademii Jana Długosza” 2013, t. 12, s. 615.

⁶M. Kaczmarowski, *Polityka wobec Azji Wschodniej*, [w:] *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, (red.) J. Zajac, Toruń 2006, s. 159-160.

⁷K. Weber, *Przepływ informacji na pograniczu północnokoreańsko-chińskim. Szansa na erozję systemu?*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2018, t.4, nr 1, s. 147.

zaliczona do tzw. „osi zła”, w której znajdowały się państwa położone w najbardziej newralgicznej i niestabilnej części świata (Bliski Wschód) ⁸.

Intensyfikacja kryzysu na osi Waszyngton-Pjongjang miała miejsce w 1993 roku, gdy komunistyczne władze KRLD złamały postanowienia *Układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej*, który proklamowano w 1985 roku wraz z Izraelem, Indiami, Pakistanem oraz Sudanem Południowym ⁹. Wówczas w celach ćwiczeniowych wypuściły one rakiety balistyczne średniego zasięgu *No-dong* do 1300 km. Po rocznych negocjacjach w dniu 21 października zawarto *Agreed Framework*, której celem było przede wszystkim powstrzymanie dalszej proliferacji broni masowego rażenia, a także normalizacja stosunków pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną. W celach poprawy stosunków utworzono *Organizację Rozwoju Energetycznego Półwyspu Koreańskiego* w dniu 15 marca 1995 r. zainicjowaną przez Stany Zjednoczone, Koreę Południową i Japonię w celu budowy dwóch elektrowni jądrowych w Korei Północnej ¹⁰.

Narodowa Strategia Bezpieczeństwa USA proklamowana przez administrację Billa Clintona w 1996 roku przedstawiała Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną jako podmiot szczególnie niebezpieczny w regionie Dalekiego Wschodu. Warto zauważyć, iż Stany Zjednoczone wielokrotnie odmawiały dwustronnych rokowań w sprawie programów nuklearnych z Koreą Północną. Kolejnym krokiem do zacieśnienia więzi pomiędzy Waszyngtonem a Pjongjangiem były negocjacje dotyczące traktatu pokojowego w 1997 roku pomiędzy Stanami Zjednoczonymi, Chińską Republiką Ludową oraz Półwyspem Koreańskim. Co ciekawe, już rok później Korea Północna mimo podjętej współpracy wystrzeliła rakietę balistyczną o większym zasięgu. Działanie podejmowane przez komunistyczne władze KRLD skłoniły administrację Stanów Zjednoczonych do podjęcia konkretnych działań w zakresie poprawy bezpieczeństwa międzynarodowego poprzez budowę systemu obrony przeciwrakietowej ¹¹.

W 2002 roku Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna złamała założenia traktatowe z 1994 roku, tym samym pogarszając już i tak napiętą relację ze Stanami

⁸ M. Kaczmarek, *Polityka wobec Azji Wschodniej*, [w:] *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, (red.) J. Zając, Toruń 2006, s.171.

⁹ D. Chaffee, *North Korea's Withdrawal from Nonproliferation Treaty Official*, <https://www.wagingpeace.org/north-koreas-withdrawal-from-nonproliferation-treaty-official/> (dostęp: 17.05.2020).

¹⁰ M. Kaczmarek, *Polityka wobec Azji Wschodniej*, [w:] *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, (red.) J. Zając, Toruń 2006, s. 171.

¹¹ *Ibidem* s. 161- 172.

Zjednoczonymi. Reakcją na działania rządu były zatrzymanie finansowania budowy elektrowni dla Korei Północnej ¹².

Strategia polityki Stanów Zjednoczonych względem Półwyspu Koreańskiego jest uzależniona m.in. od relacji amerykańsko-chińskich. Przedstawiciele klasy politycznej ChRL wykorzystują napięte stosunki pomiędzy podmiotami w celu realizowania swoich interesów w tym rejonie oraz neutralizacji wpływu Waszyngtonu w Azji Wschodniej. Jednakże warto zauważyć, iż polityka Stanów Zjednoczonych na przestrzeni lat nastawiona jest na szereg ustępstw związanych z prowadzeniem dialogu z Koreą Północną. Zjawisko to uwarunkowane jest obawą, iż jakakolwiek próba nacisku na dyktaturę może doprowadzić do poważnych konsekwencji na tle międzynarodowym ¹³. Jednocześnie warto pamiętać, że Stany Zjednoczone straciły jedyną szansę na zdemilitaryzowanie reżimu za sprawą zbrojnej interwencji na Irak w 2003 roku. Administracja George'a W. Busha najazdem potwierdziła fakt, iż są oni w stanie dokonać zbrojnej rozprawy z każdą dyktaturą, która nie posiada broni nuklearnej ¹⁴.

2. Przesłanki pozytywne i negatywne

Patrząc na położenie Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej denuklearyzacja przyczyniłaby się do zapewnienia stałego bezpieczeństwa dwóm głównym partnerom regionalnym Stanów Zjednoczonych, tzn. Japonii i Korei Południowej. Warto zauważyć, że biorąc pod uwagę sytuację jaka miała miejsce w Iraku w 2003 roku, komunistyczne władze KRLD słusznie obawiają się ingerencji w wewnętrzną politykę państwa oraz próby wprowadzenia demokratycznej formy rządów. Można zaryzykować stwierdzeniem, iż jedyne supermocarstwo na modłę XXI wieku nie ma możliwości wpłynięcia na politykę państwa w obliczu zagrożenia nuklearnego, które sięga wymiaru międzynarodowego. Warto w tym miejscu przytoczyć przykład zerwania chociażby założeń traktatowych z 2012 roku, które dotyczyły pomocy żywnościowej ¹⁵.

¹² M. Kaczmarek, *Polityka wobec Azji Wschodniej*, [w:] *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, (red.) J. Zajac, Toruń 2006, s.172.

¹³ Ibidem s. 171

¹⁴ P. Pacuła, *Przyszłość Korei Północnej*, „Bezpieczeństwo Międzynarodowe” 2012, nr III-IV (23-24), s. 195

¹⁵ P. Pacuła, *Przyszłość Korei Północnej*, „Bezpieczeństwo Międzynarodowe” 2012, nr III-IV (23-24), s. 195

Niestabilna sytuacja na Półwyspie Koreańskim w pewnym stopniu usprawiedliwia utrzymywanie amerykańskich baz wojskowych na terytorium Japonii i Korei Południowej. Polityka Waszyngtonu podyktowana jest neutralizacją potęgi Chińskiej Republiki Ludowej. W obliczu starć na osi Waszyngton-Pekin działania podejmowane w celu zaniechania napięć na Półwyspie Koreańskim mogłyby doprowadzić do sytuacji, gdzie obecność wojsk amerykańskich byłaby kwestionowana przez międzynarodową opinię ¹⁶.

Strategia polityki Stanów Zjednoczonych odstąpiła od wspomnianych wcześniej ustępstw wobec nuklearyzacji Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej w 2018 roku, gdy dokładnie 12 czerwca doszło do historycznego spotkania przywódców Korei Północnej i urzędującego prezydenta Stanów Zjednoczonych, Donalda Trumpa. Zabiegi dyplomatyczne zastosowane przez komunistyczną partię KRLD przyczyniły się do nawiązania bezpośrednich relacji ze Stanami Zjednoczonymi za sprawą przyjętego jednostronnego moratorium na testy międzykontynentalnych rakiet balistycznych i prób nuklearnych oraz podjętych działań mających na celu zniszczenie poligonu nuklearnego Punggye-ri, uwalniając tym samym amerykańskich obywateli. Zabieg miał na celu przekonać Stany Zjednoczone do szczerych intencji ze strony Kim Dzong Una. Warto jednak wspomnieć, iż w dużym stopniu odbycie się Szczytu w Singapurze zależało od działań mediacyjnych podjętych przez prezydenta Republiki Korei, Moon Jae-ina w celu przekonania Donalda Trumpa do wzięcia udziału w całym przedsięwzięciu ¹⁷.

Szczyt określił nową politykę Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, która wcześniej nastawiona była na budowanie swojego potencjału nuklearnego w celu ograniczenia wpływów amerykańskich na Półwyspie Koreańskim. Wspólne oświadczenie przewidywało podjęcie wzajemnych starań w kwestiach związanych z budową „trwałego ładu pokojowego” w regionie Azji Wschodniej. Donald Trump w celu podjęcia dialogu z Kim Dzong Unem zobowiązał się do zapewnienia w pewnym stopniu bezpieczeństwa, jednakże nie zostały sformułowane żadne konkretne założenia. Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna natomiast oświadczyła oficjalne wycofanie się z dogmatu zbrojeń w wymiarze nuklearnym. Zostały przywołane również założenia ujęte w Deklaracji

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ O. Pietrewicz, *Szczyt Kim–Trump: sukces Korei Północnej*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych” 2018, nr 42, str. 1-2.

Panmundzomskiej przyjętej 27 kwietnia 2018 r., gdy Kim Dzong Un po raz pierwszy przekroczył granicę z Koreą Południową i spotkał się z prezydentem Moon Jae-inem¹⁸.

Pozytywne przesłanki jakie wynikły bezpośrednio po proklamowaniu nowej wizji polityki Korei Północnej miały otworzyć ją na świat zewnętrzny i tym samym zakończyć wieloletni izolacjonizm. Wówczas podniesiono kwestie założeń ujętych w deklaracji ws. denuklearyzacji z lat 90. XX wieku, sygnalizując jednocześnie Stanom Zjednoczonym, że są gotowe na podjęcie dialogu, jednakże cały proces denuklearyzacji miał postępować stopniowo. Stany Zjednoczone oświadczyły, że na czas prowadzenia negocjacji zaprzestaną wszelkich działań wojskowych podejmowanych w ramach wspólnych manewrów z Republiką Korei. Mamy wówczas sytuację powstania tzw. „podwójnego zawieszenia”, gdzie obie strony zaniechały wszelkich działań w celu wypracowania pokojowego porozumienia¹⁹.

Co ciekawe, mimo agresywnej polityki prowadzonej przez Donalda Trumpa w stosunku do Chińskiej Republiki Ludowej, jako pierwszy prezydent w historii stosunków dyplomatycznych z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną spotkał się osobiście z przywódcą reżimu. Jednakże, w tym miejscu warto wspomnieć, że tak naprawdę Stany Zjednoczone nie zrealizowały swoich celów w stosunku do KRLD, ponieważ w założeniach *Narodowej Strategii* proklamowanej przez nową administrację urzędującego prezydenta znalazło się sformułowanie „całkowitego, weryfikowanego i nieodwracalnego demontażu” potencjału nuklearnego tegoż państwa. Historyczne spotkanie przywódców stało się determinantom do podjęcia szerszego dialogu dotyczącego denuklearyzacji rejonu Półwyspu Koreańskiego²⁰.

Co ciekawe mimo podjętych rozmów pokojowych ze Stanami Zjednoczonymi, Kim Dzong Un nie wycofał się z działań nuklearnych, kultywując tym samym politykę swoich poprzedników. Fakt ten stanowi negatywną przesłankę do wszelkich form współpracy z reżimem na tle międzynarodowym. Warto nadmienić, iż do głównych celów proklamowanych przez komunistyczne elity polityczne w Korei Północnej zakładają przetrwanie reżimu w dobie współczesnych demokracji. Założenia polityki KRLD oscylują wokół ograniczenia wszelkich wpływów na politykę wewnętrzną państwa, przy

¹⁸ O. Pietrewicz, *Szczyt Kim–Trump: sukces Korei Północnej*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych” 2018, nr 42, str. 1-2.

¹⁹ Ibidem s. 1-3.

²⁰ Ibidem s. 2.

jednoczesnym wroście gospodarczym bez konieczności wykorzystania międzynarodowych rozwiązań. Na przestrzeni lat strategie polityczne proklamowane zarówno przez Stany Zjednoczone jak i również Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej nie zmieniły swojej materii.²¹

3. Implikacje

W pierwszej dekadzie XXI wieku Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna rozpoczęła działania na rzecz masowej produkcji energii jądrowej. Impas polityczny ukierunkowany w stronę budowy potencjału militarnego został tymczasowo zażegnany w celu zakończenia izolacjonizmu. Wówczas przywódca Korei Północnej, Kim Dzong Un wraz z całym zapleczem politycznym rozpoczął wszelkie działania na rzecz poprawy stosunków dyplomatycznych ze Stanami Zjednoczonymi. Istotny jest fakt, iż mimo deklaracji denuklearyzacji Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna po raz kolejny dopuściła się do złamania porozumienia²². Dokładnie 20 listopada 2018 roku Donald Trump na orędziu sklasyfikował ponownie Koreę Północną do grupy państw sponsorujących terroryzm. Wówczas Departament Skarbu Stanów Zjednoczonych nałożył jednostronne sankcje, które nie przyniosły ku zdziwieniu Waszyngtonu oczekiwanego rezultatów. Można, więc zaryzykować stwierdzeniem, iż ograniczone możliwości wpływu na politykę nuklearną Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej wskazuje jednoznacznie, że urzędująca administracja nie jest w stanie stawić czoła nowym wyzwaniom bezpieczeństwa, które definiuje Kim Dzong Un²³.

Narodowa Strategia Stanów Zjednoczonych oparta została o paradygmat „maksymalnej presji” denuklearyzacyjnej oraz zadeklarowano wszelkie działania na rzecz zwiększenia kontroli nad postępującym terroryzmem inicjowanym przez komunistyczne władze KRLD. Jednym z głównym powodów podjętej decyzji o wpisaniu podmiotu do grupy państw sponsorujących terroryzm były wydarzenia, które miały miejsce na lotnisku w Kuala

²¹ O. Pietrewicz, *Szczyt Kim–Trump: sukces Korei Północnej*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych” 2018, nr 42, s. 1.

²² P. Pacuła, *Przyszłość Korei Północnej*, „Bezpieczeństwo Międzynarodowe”, nr III-IV (23-24), 2012, str. 192-193.

²³ O. Pietrewicz, *Komentarz PISM: USA uznają Koreę Północną za państwo sponsorujące terroryzm*, https://www.pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM_USA_uznaj_Kore_P_nocn_za_pa_stwo_sponsoruj_ce_terroryzm (17.05.2020).

Lumpur, gdzie doszło do morderstwa przyrodniego brata Kim Dzong Una oraz sytuacji śmierci amerykańskiego studenta po zatrzymaniu przez instytucje publiczne KRLD. Istotny wpływ na podjętą decyzję przez Donalda Trumpa były również ataki cybernetyczne na Sony Pictures z 2014 roku. Konsekwencją tych działań było ograniczenie stosunków gospodarczych, które objęły łącznie trzynaście podmiotów oraz dwadzieścia statków pod sztandarem Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej. Kolejne restrykcje nie przyniosły zamierzonych rezultatów. Korea Północna, która została objęta licznymi sankcjami zarówno ze strony Organizację Narodów Zjednoczonych, jak i również sankcjami jednostronnymi. W rzeczywistości prowadzona polityka przez administrację Donalda Trumpa miała na celu wywarcie presji, która miała doprowadzić do denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego²⁴.

W strefie zdemilitaryzowanej w dniu 20 czerwca 2019 r. został podjęty kolejny dialog o charakterze wizerunkowym pomiędzy Donaldem Trumpem a Kim Dzong Unem. W spotkaniu wziął udział w roli mediatora prezydent Republiki Korei Moon Jea-in w celu prowadzenia rokowań pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną. Warto w tym miejscu nadmienić, iż spotkanie przyniosło obu stronom jedynie korzyści propagandowo-wizerunkowe. Donald Trump zapisał się na kartach historii jako pierwszy prezydent Stanów Zjednoczonych, który przekroczył wojskową linię demarkacyjną w strefie zdemilitaryzowanej, implementując przekonanie w międzynarodowej opinii, iż jedynym sposobem na podjęcie dialogu z przywódcą Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej jest bezpośrednia debata, która w przyszłości może doprowadzić do stabilizacji całego rejonu Półwyspu Koreańskiego²⁵.

4. Przyszłość

Rokowania pokojowe na osi Waszyngton-Pjongjang z punktu widzenia regionalnych partnerów popierają działania prowadzone na rzecz denuklearyzacji Półwyspu Koreańskiego i tym samym stworzenia nowej lokalnej polityki bezpieczeństwa. Japonia pod rządami

²⁴ O. Pietrewicz, *Komentarz PISM: USA uznają Koreę Północną za państwo sponsorujące terroryzm*, https://www.pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM_USA_uznaj_Kore_P_nocn_za_pa_stwo_sponsoruj_ce_terroryzm (17.05.2020).

²⁵ Ibidem.

Shinzo Abe postulowała o dalszą ekspansję idei izolacjonizmu wobec Koreańskiej Republiki Ludowej. Republika Korei z kolei w pełni popiera zakres działań podejmowanych przez administrację Donalda Trumpa, nie rezygnując z możliwości wznowienia negocjacji z reżimem Kim Dzong Una. Warto wspomnieć w tym miejscu, iż Chińska Republika Ludowa wraz z Federacją Rosyjską tradycyjnie krytykują politykę Stanów Zjednoczonych, wysuwając tym samym propozycję tzw. „podwójnego zamrożenia”²⁶.

Przyszłość relacji władz Waszyngtonu i Pjongjangu uwarunkowana jest w ogólnonarodowej debacie. Mimo braku deklaracyjnych rezultatów na przestrzeni lat widoczna jest znaczna poprawa stosunków dyplomatycznych pomiędzy podmiotami. Zjawisko szczególnie było widoczne podczas konferencji prasowej w maju 2020 r., w której Donald Trump sceptycznie odniósł się do powstałych wówczas pogłosek o śmierci koreańskiego przywódcy, życząc mu tym samym szybkiego powrotu do zdrowia²⁷. Mimo wytworzonego sceptycyzmu wokół polityki zagranicznej Donalda Trumpa, warto wysunąć fakt, że jako pierwszy w historii prezydent Stanów Zjednoczonych wyciągnął dłoń w kierunku zmarginalizowanej Korei Północnej, kształtując nowy impas polityki Waszyngtonu względem rejonu Azji Wschodniej.

Bibliografia

Prace zwarte

1. Demick B.: *Światu nie mamy czego zazdrościć. Zwyczajne losy mieszkańców Korei Północnej*, Wołowiec 2011.
2. Zając J.: *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, Toruń 2006.

²⁶ O. Pietrewicz, *Komentarz PISM: USA uznają Koreę Północną za państwo sponsorujące terroryzm*, https://www.pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM_USA_uznaj_Kore_P_nocn_za_pa_stwo_sponsoruj_ce_terroryzm (17.05.2020).

²⁷ E. Kolecka, *Donald Trump o powrocie Kim Dzong Una. Prezydent USA nie krył emocji*, <https://www.o2.pl/informacje/donald-trump-o-powrocie-kim-dzong-una-prezydent-usa-nie-kryl-emocji-6506411184662657a> (17.05.2020).

Artykuły Naukowe

1. Jamsheer H.A.: *Doktryna administracji USA w systemie bezpieczeństwa państwa okresu „zimnej wojny”*:wybrane zagadnienia, „Zeszyty Historyczne” 2013, t. 12.
2. Leszczyński A.: *Wojna koreańska w propagandzie polskiej od czerwca do grudnia 1950 roku*, „Przegląd Historyczny” 1995, nr 86/1.
3. Pacuła P.: *Przyszłość Korei Północnej*, „Bezpieczeństwo Międzynarodowe” 2012, nr III-IV.
4. Pietrewicz O.: *Szczyt Kim–Trump: sukces Korei Północnej*, „Biuletyn PISM” 2018, nr 42.
5. Weber K.: *Przepływ informacji na pograniczu północnokoreańsko-chińskim. Szansa na erozję systemu?*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies” 2018, t.4, nr 1.

Źródła internetowe

1. *North Korea’s Withdrawal from Nonproliferation Treaty Official*,
<https://www.wagingpeace.org/north-koreas-withdrawal-from-nonproliferation-treaty-official/> (dostęp: 17.05.2020).
2. *Donald Trump o powrocie Kim Dzong Una. Prezydent USA nie krył emocji*,
<https://www.o2.pl/informacje/donald-trump-o-powrocie-kim-dzong-una-prezydent-usa-nie-kryl-emocji-6506411184662657a> (17.05.2020).
3. *Komentarz PISM: USA uznają Koreę Północną za państwo sponsorujące terroryzm*,
https://www.pism.pl/publikacje/Komentarz_PISM_USA_uznaj_Kore_P_nocn_za_pa_stwo_sponsoruj_ce_terroryzm (17.05.2020).